

Mezi známostí živočišného druhu a množstvím bludů o něm tradovaných v lidovém povědomí bývá nepřímá úměra. Třeba takového lejska malého (*Ficedula parva*) prostý lid nezná a – není divu – o jeho biologii se v lidové slovesnosti snad žádné nepravdy z generace na generaci nepředávají. Naopak kukačku obecnou (*Cuculus canorus*) zná každý od kolébky a množství kukaččích pověr tradovaných ústně i v populárních článkách jde do desítek! Není divu: kukačka je pták hlasově extrémně nápadný a svým chováním extrémně nenápadný. Právě skrytý život kukačky je příčinou toho, že podložené znalosti její biologie pocházejí většinou až z posledních desetiletí (Grim T. 2010: Kukačka obecná – Pták roku 2010. Česká společnost ornitologická, Praha). V jinak zajímavém článku M. Zeliny (Vtáky roč. 5, č. 2, s. 4, 2010) se – očekávatelně – objevuje několik z tradovaných bludů o kukačce a také několik nepřesností. Podívejme se na ně popořádku.

Kukaččí mýty a pověry

Kukačka nežije v polyandrii. Zdroj chybné představy o tom, že samice žije s více samci, je nasnadě. Samce slyšíme velice často, samice vzácně. Od toho je už blízko k myšlenkovému zkratu, že na jednu samici připadá více samců. Studie chování a příbuzenských vztahů jasně ukázaly, že jeden samec se páří s více samicemi, naopak jedna samice je odpálena jen jedním samcem (Marchetti K. et al. 1998, Science 282: 471–472). Kukaččí rozmnožovací systém je tedy polygynie, nebo spíše promiskuita ze strany samců (trvalé páry kukačka nevytváří).

Z hnízda hostitele odstraní jedno vejce. To ano, ale zajímavé ovšem je, jak ho odstraní. Tradovaná představa, že vejce vyhází, je nesmysl. Uvažte: samice kukačky, která klade vysoký počet vajec (vysoká energetická náročnost) s masivními skořápkami (vysoká spotřeba vápníku), se zbaví toho nejlepšího zdroje energie a vápníku, jaký lze vůbec v přírodě nalézt?! Samozřejmě, že ne. Samice před naklazením vlastního vejce jedno nebo dvě (výjimečně i tři) vejce hostitele sežere. Samice také predují ptačí hnízda s vejci i mláďaty – tedy i ta, kam následně kukačka vejce nenaklade.

Vejce snáší přímo do hnízda, nikdy ho nevkládá v zobáku. Blud o snášení vajec na zem a jejich přenášení do hostitelského hnízda v zobáku je snad nejčastěji tradovaným nesmyslem o kukačce. Opět zauvažujme: samice snese vejce na zem, přiletí s ním na hnízdo hostitele, vloží jej dovnitř – ale jak pak pozná, které vejce je její a které hostitelské má sežrat? Jak by to poznala v šeru uvnitř dutinového hnízda? Kukaččí vejce mají často tak dokonalé mimikry, že třeba výzkumníci v Maďarsku poznají, které vejce je hostitele rákosníka velkého (*Acrocephalus arundinaceus*) a které patří kukačce, až po vylíhnutí! Nehledě na to existují desítky přímých pozorování a videozáznamů kladení – ve 100% případech kladla kukačka do hnízda přímo (nejstarší záznam z roku 1922 je na: <http://www.wildfilmhistory.org/film/296/clip/381/The+act+of+laying.html>). Mýtus o vnášení vejce v zobáku vznikl díky nálezům kukaččích vajec či mláďat v dutinových hnízdech – jak jinak by tam mohla kukačka vejce dopravit? Inu, mohla: kukačka má vychlípitelnou kloaku a přímá pozorování ukazují, že díky ní dokáže naklást do uzavřených hnízd střízlíka (*T. troglodytes*; viz Armstrong E. A. 1955: The Wren, Collins, London, s. 241) a dokonce do budek rehka zahradního (*P. phoenicurus*; Haikola J. & Rutila J. 2008: Käkki. Otava, Helsinki, s. 130). Pokud uvidíte kukačku s vejcem v zobáku, neletí se svým vejcem na hnízdo pěstouna – letí s vejcem hostitele od jeho hnízda poté, co tam už nakladla vejce své.

Partner kukačky neodlákává budoucí pěstouny. Zprv, samice kukačky žádného partnera nemá (viz výše). Zadrhé, odlákáním pěstounů od hnízda skutečně samec kukačky usnadní práci samičce, která pak klade bez rizika, že jí majitelé hnízda napadnou a třeba i zabijí (pozorováno u rákosníků velkých), ale je to samec kukačky chocholaté (*Clamator glandarius*). U této jihoevropské a africké kukačky odlákáváni pěstounů samcem doloženo je, u naší kukačky obecné nikoliv.

Kukačka využívá širokou škálu hostitelů, od kosa černého (*Turdus merula*) po střízlíka. V hnízdě kosů sice bylo za posledních několik století nalezeno několik vajec a potažmo mláďat kukačky, ale pravidelně kukačka kosa nikde neparazituje. Pro ilustraci: kos má evropskou populaci velkou jako čtyři nejčastější hostitelé kukačky dohromady, ale počet kukaččích vajec u něj nalezených je 300-krát menší než u těchto hostitelů! Vzhledem k faktu, že v lese není snadněji nalezitelného hnízda než hnízda kosího, je evidentní, že kukačka se kosům aktivně vyhýbá. Proč? Kukaččí mláďata v hnízdech kosů v České republice špatně rostou a téměř vždy chcípnu před vyvedením (Grim T. 2006, *Behav. Ecol. Sociobiol.* 60: 716–723), v Maďarsku kosi dokonce kukačku odmítají krmit úplně (Grim T. et al., in prep.).

Péče o mládě trvá nejčastěji 18–19 dní. Uváděných 21–23 dnů jsou spíše odlehlejší než typické hodnoty. Snad jde o kukačky krmené za špatného počasí, nebo nezkušenými pěstouny.

Mladá kukačka začne vytlačovat potomstvo hostitele nejčastěji až ve věku 1–2 dny po vylíhnutí. Tradičně uváděný „fakt“, že kukačka začne vytlačovat „hned“ po vylíhnutí, nebo „už 10–15 hodin po vylíhnutí“ je nejspíš chybný. Jak v otevřených hnízdech v Maďar-

sku (Honza et al. 2007, *J. Avian Biol.* 38: 385–389) tak v dutinových hnízdech ve Finsku (Grim T. et al. 2009, *Behav. Ecol.* 20: 1138–1146) vychází průměrný věk začátku vytlačování na cca 40 hodin. Dřívější odhady byly téměř jistě nepřesné – pokud přímo nejste svědky okamžiku vylíhnutí mláďete, nelze jeho věk z jeho hmotnosti a vzhledu přesně vůbec odhadnout (ze začátku kukačka roste velice pomalu). Totéž se týká „vyhasnutí“ vytlačovacího instinktu: kukačka s vytlačováním nekončí do věku 4 dnů, jak se všude píše, ale může tlačit až do věku 8 dnů! Viz Grim T. 2010, *Vesmír* 89(4): 238–241.

Aktivita a vytlačovací chování mláďete kukačky na okolní teplotě nejspíše nezávisí. Kukaččí mláďata vytlačují během dne stejně často, jsou-li zahřívána pěstounem a když je pěstoun z hnízda pryč (a kdy je tím pádem mláďeti chladněji; Grim T. et al. 2009, *Behav. Ecol.* 20: 1138–1146). V hnízdech rákosníka velkého zas vytlačují častěji v noci (Honza et al. 2007, *J. Avian Biol.* 38: 385–389) – to je ovšem mláďe zahříváno pěstounem. O vlivu teploty na vytlačování takové zjištění tedy nic neříká.

Kukačka je živočich fascinující pro vědce i pro amatérské zájemce o přírodu. Počet výzkumů o kukačce během posledních let dramaticky vzrostl, bádá se na ní v Anglii, Maďarsku, Finsku, Bulharsku a značná část poznatků o biologii kukačky pochází z jihomoravských Lužic. Uvidíme, které zde uvedené „pravdy“ o kukačce se během dalšího, intenzivnějšího výzkumu v učebnicích zachovají a které se přesunou do kategorie „bludy a mýty o kukačce“.

Tomáš Grim
Foto: autor

Dážďovníky na balkóne

Zatepľovanie panelákových domov je známe na celom Slovensku. Tento nový trend v stavebníctve prebieha veľmi rýchlo. V minulom roku sa tomu nevyhol ani panelák, v ktorom bývam. Po zateplení zmizol z okolia piskot dážďovníkov a vytratili sa aj netopiere. Zaujímalo ma ale, ako dážďovníky hniezdia a chcel som nazrieť do ich súkromia. Rozhodol som sa vyrobiť vtáčiu búdku a umiestniť ju priamo na balkóne. Na balkónovom zábradlí som využil „hluché“ miesto, ktoré dobre vyhovovalo priletu dážďovníkom do búdky a neprekážalo využívaniu balkónu. Búdku som osadil do vnútra zábradlia a tomu som prispôbil aj jej rozmery a tvar. Vyrobil som ju z dosák hrubých 2 cm. Búdka je na balkóne štvrtého poschodia a vletové otvory sú orientované na východ. Celú búdku som rozdelil na šesť rovnakých častí, ktoré som predelil. Každá časť má samostatné dvierka na otváranie.

Dážďovníky do Sabinova prilietajú koncom apríla. V tom čase v roku 2010 bola už búdka na svojom mieste. Všetko ostatné už bolo len na dážďovníkoch. Spočiatku bola búdka prázdna, až neskôr, hlavne večer, búdku navštevovali dážďovníky. Pri jednej z kontrol boli v jednej časti búdky štyri dážďovníky a v ďalšej zasa tri. Búdku využívali ako nocovisko. V polovici mája začali dážďovníky stavať v troch častiach búdky hniezda. Rozbor hniezda priniesol zaujímavé poznatky. Hlavnú zložku tvorili plody z brestu (*Ulmus* sp.), plody z javora (*Acer* sp.), rôzne časti strukov a listy rastlín. Obvod hniezd tvorili stebľá a listy tráv. Medzi stebľami bolo zapletené aj perie vtákov ako letky z vrabcov, žltouchvosta, ale aj samotných dážďovníkov. Hniezda boli jednoduché, umiestené v rohu jednotlivých častí búdky. Počas hniezdenia som obmedzil kontrolu hniezd a stav hniezde-

nia som skontroloval až o dva týždne. Čakalo ma nemilé prekvapenie.

Hniezda boli opustené. Len v jednom z hniezd sa nachádzalo vajíčko. V tom čase bolo veľmi daždivé počasie a dážďovníky už neprilietali ani nocovať do búdky.

Koncom júna začali dážďovníky znovu prilietat' do búdky a príchod oznamovali hlasným švitorením. V jednej časti búdky začali stavať nové hniezdo. Bolo umiestené v rohu búdky, ale bolo iné ako tie predchádzajúce. Prevládali tu stebľá a listy tráv, perie vtákov (vrabc, žltouchvost, holub a hrdlička). Do hniezdného košíčka bolo zapletených veľa bodliakových semien, ktoré poletujú často vo vetre. Hniezdo bolo oveľa pevnejšie. Dážďovníky však nezahniezdili a hniezdo ostalo opustené.

Už teraz sa teším na prilet dážďovníkov a verím, že budúci rok bude lepší a búdka na balkóne ožije švitorením malých dážďovníkov. Rozmery búdky sú prispôbené veľkosti priestoru zábradlia a vletový otvor do búdky je oválny 2,5 cm x 5 cm.

Peter Krišovský
Foto: autor